पुराणि चैषामनुसृत्य भूमिपाः पुरेषु भोगानखिलान् जयन्ति। पुरेषु नीतिं विहितां यथाविधि प्रयोजयन्तो बलवृत्र सूदन। १८३५

प्रदाय गूढानि वसूनि राजन् प्रच्छिद्य भोगानवधाय च स्वान्। दृष्टान् स्वदोषैरिति कीर्त्तयित्वा पुरेषु राष्ट्रेषु च योजयन्ति।

तथैव चान्यैरपि शास्त्रवेदिभिः स्वलङ्कृतैः शास्त्रविधानदृष्टिभिः। सुशिक्षितैर्भाष्यकथाविशारदैः पुरेषु कृत्यामुपधारयेच्च।

॥ इन्द्र उवाच ॥ कानि लिङ्गानि दुष्टस्य भवन्ति द्विजसत्तम। कथं दुष्टं विजानीयामेतत् पृष्टो ब्रवीहि मे।

॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ परोक्षमगुणानाह सद्गुणान्यभ्यसूयते। परैर्व्वा कीर्त्यमानेषु तूष्णीमास्ते पराङ्मुखः।

तूष्णीम्भावेऽपि विज्ञेयं न चेद्भवति कारणं। निश्वासश्चोष्ठसन्दंशं शिरसश्च प्रकम्पनं। १८४०

करोत्यभीक्ष्णं संसृष्टमसंसृष्टश्च भाषते। अदृष्टितो न कुरुते दृष्टो नैवाभिभाषते।

पृथगेत्य समश्नाति नेदमद्य यथाविधि। आसने शयने याने भावा लक्ष्या विशेषतः।

अर्त्तिरार्त्ते प्रिये प्रीतिरेतावन्मित्रलक्षणं। विपरीतन्तु बोद्धव्यमरिलक्षणमेव तत्।

एतान्येव यथोक्तानि बुध्येत त्रिदशाधिप। पुरुषाणां प्रदुष्टानां स्वभावो बलवत्तरः।

इति दुष्टस्य विज्ञानमुक्तं ते सुरसत्तम। निशम्य शास्त्रतत्त्वार्थं यथावदमरेश्वर। १८४५

॥ भीष्म उवाच ॥ स तद्वचः शत्रुनिवर्हणे रतस्तथा चकारावितथं बृहस्पतेः। चचार काले विजयाय चारिहा वशञ्च शत्रूननयत् पुरन्दरः।

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्व्वणि राजधर्म्मानुशासनपर्व्वणि इन्द्रबृहस्पतिसंवादे त्र्यधिकशतोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ धार्म्मिकोऽर्थानसम्प्राप्य राजाऽमात्यैः प्रबाधितः। च्युतः कोषाच्च दण्डाच्च सुखमिच्छन् कथञ्चरेत।

॥ भीष्म उवाच ॥ अत्रायं क्षेमदर्शीय इतिहासोऽनुगीयते। तत्तेऽहं सम्प्रवक्ष्यामि तन्निबोध युधिष्ठिर।

क्षेमदर्शी नृपसुतो यत्र क्षीणबलः पुरा। मुनिं कालकवृक्षीयमाजगामेति नः श्रुतं।

तं पप्रच्छानुसंगृह्य कृच्छ्रामापदमास्थितः। १८५०

॥ राजोवाच ॥ अर्थेषु भागी पुरुष ईहमानः पुनः पुनः। अलब्ध्वा मद्विधो राज्यं ब्रह्मन् किं कर्त्तुमर्हति।

अन्यत्र मरणात् सैन्यादन्यत्र परसंश्रयात्। क्षुद्रादन्यत्र चाचारात् तन्ममाचक्ष्व सत्तम।

व्याधिना चाभिपन्नस्य मानसेनेतरेण वा। धर्म्मज्ञस्य कृतज्ञस्य त्वद्विधः शरणं भवेत्।

निर्व्विद्यति नरः कामान्निर्विद्य सुखमेधते। त्यक्त्वा प्रीतिञ्च शक्तिञ्च लब्ध्वा बुद्धिमयं वसु।

सुखमर्थाश्रयं येषामनुशोचामि तानहं। मम ह्यर्थाः सुबहवो नष्टाः स्वप्न इवागताः। १८५५

दुष्करं वत कुर्व्वन्ति महतोऽर्थांस्त्यजन्ति ये। वयं त्वेतान् परित्यक्तुमसतोऽपि न शक्नुमः।

इमामवस्थां सम्प्राप्तं दीनमार्त्तं श्रिया च्युतं। यदन्यत् सुखमस्तीह तद्ब्रह्मन्ननुशाधि मां।

कौशल्येनैवमुक्तस्तु राजपुत्रेण धीमता। मुनिः कालकवृक्षीयः प्रत्युवाच महाद्युतिः।

॥ मुनिरुवाच ॥ पुरस्तादेव ते बुद्धिरियं कार्य्या विजानता। अनित्यं सर्व्वमेवैतदहञ्च मम चास्ति यत्।

यत्किञ्चिन्मन्यसेऽस्तीति सर्व्वं नास्तीति विद्धि तत्। एवं न व्यथते प्राज्ञः कृच्छ्रामप्यापदं गतः। १८६०